

E

BIBLIOTEKA

DH-2

M. 56

SHTETI

SHIROKASTER

NJERIU I PUNËVE TË MIRA

tregime

ANASTAS DUSHKU

JEMINI

Jemini atëherë ishte tetëmbëdhjetë vjeç. Vinte i imët në fytyrë, si djalë qyteti dhe që i bukur si vajzë. I ati nuk ishte keq nga gjendja. Kishte nja shtatëdhjetë krerë bagëti, që në malësi atëherë ishte diçka. Kishte edhe tre djem të tjerë, burra të martuar. Kur pa se djali i vogël, Jemini, erdhi i mbarë në punët e mësimi, ai e dërgoi në qytet, në shkollën e mesme.

Atë kohë unë punoja çirak te një furrtar. Meqë Jemini ishte më i vogël në moshë, s'kisha ndonjë miqësi të veçantë me të. Po në qytet u afruam vetvetiu. Ai vinte gati çdo mëngjes e blinte simite, meqë edhe rru-ga nga konvikti për në shkollë kalonte andej. Shumë shkollarë blinin simite te ne. Ustai im, një burrë nga Përmeti, ishte mjeshtër i vërtetë.

Ne fshatarët afrohemi shumë me njëri-tjetrin, për më tepër unë bija edhe kushëri me të nga ana e babait. Sapo kishte nisur Lëvizja dhe unë gjeja rastin e flisja larg e larg për këtë punë. Djali hapte sytë e më dëgjonte në heshtje. Nuk thoshte asgjë, vetëm dëgjonte. Më kuptonte e kjo dukej nga sytë e tij të menduar. Më vonë filloi të pyeste, të kërkonte shpjegime, jo vetëm për ato që i thosha unë, por edhe për gjëra të tjera, që shihte e dëgjonte andej-këtej.

Një ditë më solli një trakt. Unë nuk e bëra veten dhe as e pyeta si e qysh i kishte rënë në dorë. As ai nuk tha gjë për këtë.

— Shiko, Kamber, — foli duke më parë në sy, — këto gjëra mua më shqetësojnë. Dhe sa më tepër që mendohem për to, aq më tepër më duket sikur dikush më ka zënë për fyti dhe po më merr shpirtin.

— Ashtu është, — thashë unë. — Të gjithëve po na merret fryma. Është një hata e zezë kjo, që i ka rënë vendit të tërë përsipër. Mos shiko ata të tutë e ndonjë tjetër, që mbahet me njëfarë mënyre. Shumica vuajnë për kafshatën e gojës. Tani heqim keq e më keq edhe nga të huajt, që na janë shtruar këmbëkryq në sofër...

E mbajta fjalën përbrenda, se e pashë që isha rrëmbyer. Nuk duhej ta kisha ngarë llafin për punën e familjes së tij, ndaj prita që ai të ndrydhej. Por jo. Ai nuk tha asgjë nga ato që më kishin shkuar në mendje mua. Dukej qartë se djali u kishte hyrë gjërave më thellë.

— Ashtu është, — më tha si ndenji e u mendua një copë herë në heshtje, — gjërat duken sheshit se janë thurur shtrembër...

E rëndonte si gur në zemër sjellja e drejtorit të shkollës, një italian, që u merrte shpirtin në mësimin e doktrinës fashiste e i vinte pastaj të rrinin gatitu e të nderonin me dorën shtrirë sa herë ngrihej e ulej flamuri i tyre. Fliste me urrejtje dhe tek ai unë shihja të valonte po ai shpirt i revoltuar i rinisë sonë, e cila kërkonte një rrugëdalje nga ajo gjendje e turbullt që kishte krijuar te ne pushtimi i huaj.

Në atë kohë, celula e Partisë më kishte caktuar të punoja në fshatrat e anëve tona. Mbajta lidhje dhe i furnizoja bazat dhe çetën e parë, që ishte formuar andej. Jemini vinte thujtë për ditë tek unë. Rrinim në ndarjen prapa furrës, që shërbente për gatim, e flisnim gjithnjë për të njëjtën gjë — për punën e Luftës. E vija re se si, me kalimin e kohës, ai piquej më tepër, bëhej më serioz. Një ditë i thashë se do ta njihja me një shok të mirë, me të cilin do të kishte të bënte tani e tutje. Ky ishte

sekretari i shkollës së mesme ku mësonte Jemini, një anëtar i celulës sonë, i cili qe ngarkuar të punonte me rininë shkollore. Djali u dha i tëri pas kësaj pune dhe tani vinte rrallë tek unë. Unë interesohesha gjithnjë për të nëpërmjet shokut. Jemini ishte një nga nxënësit më të hedhur në atë fazë fillestare të aktivizimit të të rinjve shkollarë në Luftë. Atij i ishte besuar tërheqja e trakteve dhe e komunikatave nga një shok i cili banonte në krye të qytetit. Jemini shkonte çdo ditë e i merrte e me to në gjoks çante pa frikë rrugëve, që ndonjëherë ishin të bllokuara nga karabinierët dhe policia fashiste. Pastaj i shpërndante nëpër nxënësit e tjerë dhe këtë e bënte vetë, me një shkathtësi të çuditshme, herë gjatë pushimeve, herë edhe gjatë kohës së mësimit, në klasë. Shoku im e kishte qortuar njëherë sepse Jemini, gjatë orës së mësimit të doktrinës fashiste, ndante vazhdimisht trakte dorë më dorë, nën bankë. Me sa kuptohej, ndiente kënaqësi të veçantë që pikërisht në këtë kohë t'u jepte nxënësve materiale me fjalën e Partisë.

Ai qe një djalë shumë i shkathët. Njëherë kishte shkuar në dhomën e mësuesve e u kishte vënë nga një trakt të gjithëve nëpër çanta. Pastaj i kishte ngjitur nëpër muret e korridoreve. Atë ditë shkolla ishte bërë rrëmujë. Drejtori kishte lajmëruar kuesturën. U bënë kontrollë në shkollë e në konvikt. U vendos për disa ditë rojë. Por shpërndarësi i trakteve nuk u zbulua dot. Ishte për t'u habitur se sa bukur shtirej ai djalë i padalë fshati, saqë drejtorja e mësuesit italianë kishin për të një konsideratë të veçantë, jo vetëm si ndër të parët në mësim, por edhe si një djalë i urtë e i bindur.

Kaluan disa muaj dhe papandehur, aty nga vjeshta e parë, Jemini, që kishte qenë për pushime verore, nuk u kthye. E kishin mbajtur në fshat. Ata të shtëpisë së tij

thanë se ai ishte sëmurë, por nuk qe ashtu. Ngjarjet e mëvonshme vërtetuan se ata ishin trembur nga rruga që kishte zënë ai dhe nuk e lanë të vazhdonte mësimet. Aty nga pranvera unë u hodha në ilegalitet. E kisha rregulluar me një marrëshall italian të intendencës e blija prej tij armë, municione e veshmbathje, të cilat pastaj i përcillja në çetë. Mirëpo kjo u zbulua. Marrëshallin e arrestuan. Unë shpëtova për qime dhe u hodha në anët tona të çliruara.

Në atë kohë Balli Kombëtar punonte akoma nën rrogë me italianët dhe e hiqte veten si organizatë patriotike e antifashiste. Kjo ishte si ajo bomba me tym. Ata mundoheshin të bënin për vete fshatarët, sidomos fshatarët e mesëm, të cilët lëkundeshin sa andej-këtej, sepse shumica e të pasurve ishin lodhur me ta prej kohësh. Në fshatin tonë e vetmja familje që rrinte mënjane ishte ajo e Jeminit. I ati dhe tre vëllezërit e tij nuk përzi-heshin. Rrinin mbyllur në guaskën e tyre dhe shikonin interesin, pa dashur t'ia dinin se ç'po ndodhte në botë. Edhe kur këshilli i fshatit bënte mbledhje me popullin dhe shtronte probleme, që dilnin përditë nga lufta, ata vinin të gjithë sa për sy e faqe, po rrinin si të huaj, pa u interesuar për asgjë.

Jemini dukej rrallë rrugëve të fshatit. Në kishim vendosur të bënim çmos për t'i tërhequr edhe ata në anën tonë. Më përpara mendova të flisja njëherë me djalin. Unë e njihja mirë dhe kisha besim se Jemini do të na ndihmonte. Një ditë e takova në krye të fshatit, larg shtëpisë së tij, ku nuk na shikonte njeri.

— E kanë zënë keq, — më tha duke iu përgjigjur pyetjes sime. — Vjen shpesh këtej ai, Sejfullai, një kushëri i largët i babait, i cili punon sekretar në nënprefekturë. Ai mban lidhje me Sali beun dhe ky e dërgon këtej për punë të Ballit. Unë vetë e kam dëgjuar se si i premtoi babait njëqind quintalë bereqet e pesëqind napolona, në qoftë se lidheshim me ta. Babai nuk kundërshtoi. Tani ata rrinë sa për sy e faqe mënjane, por i kanë dhënë fjalën dhe janë me Ballin... Këtë ta dini mirë...

— Çudi, — thashë, — edhe vëllezërit kështu mendojnë?

— Po. Por edhe sikur të mos duan, s'kanë si t'ia bëjnë. Ti e di, çfarë thotë plaku, bëhet në shtëpi...

Kjo ishte e vërtetë. Jo vetëm i ati, por edhe djemtë ishin njerëz të pagdhendur e fanatikë sa s'kishte ku të vente më. Djali kishte të drejtë.

— Domethënë, ti thua se nuk i sjellim dot në rrugë të mbarë, ë? — pyeta, megjithëse isha i sigurt për përgjigjen e tij.

— Hiç mos u lodhni, — m'u përgjigj pa u menduar fare. — Ata janë shitur kokë e këmbë. Mos shiko se rrinë ashtu urtë e butë. Kur të vijë koha, do të dalin hapur me Ballin. Ke për të parë. Përnatë rrinë e bëjnë hesape çfarë do të blejnë me paratë që u premtuan. Sejfullai ua ka kripur kokën e u thotë se komunistët do t'u marrin bagëtinë e plaçkat e shtëpisë. Nuk e kuptojnë se nga ato krerë bagëti, që kemi, nuk na bien secilit veçse nga dhjetë-dymbëdhjetë kokë...

— Mirëpo ti, në këtë mes, çfarë do të bësh?

Hapi sytë.

— Unë?! — tha i zënë në befasi nga kjo pyetje. — As unë nuk di ç'të them.... — Nuk e sosi fjalën dhe e pashë se sa keq e ndjeu veten atë çast, sikur të mos kishte menduar kurrë se si do ta zgjidhte këtë punë. Unë shtanga në vend nga habia, sepse isha i sigurt që ai do ta ndante fjalën menjëherë, pa u menduar fare e do të hidhej në anën tonë, ashtu siç kishte vepruar në qytet. Por ai nuk tha asgjë të qartë për vete. Nuk e besoja kurrë që ai të rrinte mënjanë e aq më tepër të bënte ashtu si thoshin i ati dhe vëllezërit e tij. Kushdo që të ishte në vendin tim, këtë besim do të kishte pasur.

— Do të vijmë sonte nga ju dhe do të flasim, — thashë.

— Si të doni. Mua më duket se s'ka për të dalë gjë. Ata janë të lidhur shumë pas gjësë dhe parasë.

Atë ditë, unë, kryetari i këshillit dhe një burrë me moshë të kaluar, anëtar i këshillit, u shkuam në shtëpi. Secili nga ne kishte njëfarë miqësie me familjen e tyre,

ndaj shkuam pikërisht në të tre. Përpara hyri Sabriu, kryetari i këshillit të fshatit, pastaj ai shoku tjetër e më në fund, unë, si më i ri në moshë.

— Vdekje fashizmit! — përshëndeti kryetari në të hyrë dhe nderoi me grusht.

— Urdhëroni... bujrim, — tha plaku, që rrinte në krye të vatrës, pa iu përgjigjur përshëndetjes sonë, sikur të mos kishte dëgjuar asgjë.

— A pranoni miq? — pyeti kryetari i këshillit, si për ta zbutur ftohtësinë e pritjes.

— Ç'janë këto llafe, more Sabri?! — ia bëri plaku si i prekur gjoja nga fjalët e kryetarit tonë. — Urdhëroni, uluni...

Fjalët për shëndetin, për punën, për gjënë e gjallë e për kohën u sosën. Dukej qartë se ata e merrnin me mend qëllimin e vizitës sonë, sepse rrinin si mbi gjemba. Bisedën e ngiste plaku, ndërsa të tre djemtë e tij rrinin nursëzë e të heshtur, sikur midis nesh pritej të niste një ndeshje dhe ata po bëheshin gati që t'i bënin ballë. Kjo s'ishte shenjë e mirë, por ne kishim vendosur t'i shkonim kësaj pune gjer në fund, me gjithë pritjen e ftohtë dhe me gjithë paralajmërimin e Jeminit.

Djali i madh, një burrë trupmadh, afër të dyzetave, u ngrit nga vendi si me përtesë, solli kupat, i mbushi me raki dhe na i vuri përpara, pastaj u ul në vendin e tij pa folur. Jemini ishte strukur te cepi i dhomës. Që mbështetur te muri, me sytë nga ne, e priste çfarë do të ndodhte më tej. Tek e pashë ashtu, m'u duk një krijesë e dobët, e mjerë dhe, nuk e di as unë përse, në ato çaste më erdhi shumë keq e m'u duk sikur gjithçka do të binte e do të shkrehej mbi të. U pamë për një hop në sy. Jemini tundi lehtë kokën në shenjë mohimi. Kështu që unë kuptova edhe një herë tjetër se gjithçka ishte e kotë. Plaku ktheu kokën atë çast dhe e pa. Rrudhi vetullat.

— Ti shko e rri matanë! — e urdhëroi prerë. Pastaj bëri me kokë dhe e shoqëroi me sy gjersa Jemini tërhoqi derën e dhomës e doli.

Kryetari nuk e zgjati. I foli plakut për luftën që ki-

shin bërë gjithnjë njerëzit tanë kundër të huajve dhe pastaj e lidhi fjalën me atë, që duhej të bënte secili për shpëtimin e vendit. I thoshte fjalët shtruar e qetë, por prerë, sikur qëllonte me sëpatë, ashtu siç e kanë zakon të merren vesh midis tyre malësorët. Plaku rrinte e dëgjonte kokulur, pa bërë zë. Ai vërtiste gjithë nervozizëm kokrrat e tespiheve nëpër gishta, sikur nuk i durohej dot gjersa tjetri të soste fjalët. Pastaj foli edhe ai.

— Të drejta e të mira janë këto, që thua zotrote, — tha ai duke e theksuar fjalën e fundit si me qesëndi, — por atëherë ishin vafte të tjera. Ikën e shkuan ato tani. Greku një maliher kishte në dorë. Maliher kishim edhe ne. Apo s'është kështu? Na ra e i ramë, gjersa theu qafën matanë Gramozit e vajti në esfel... Ja kështu, Po që ta ngas llafin, tani është ndryshe, vallahi... Italia nuk të nget, nuk të thotë gjysmë fjale, po të lë në punën tënde, po nuk e trazove... Nuk të them, i huaj është e nuk e ka vendin këtu... Po kur gjarpri fle, pse ta ngasim? Ë? Po e ngave, do të të kafshojë, apo jo?

E mbajti llafin për një hop. U duk se kishte marrë inat nga fjalët e tij, sepse kokrrat e tespiheve morën hov e filluan të shkisinin me shpejtësi nëpër duart e tij.

— S'është puna se hedh apo nuk hedh ndonjë dyfek, — vazhdoi ai me po atë ton të përmbajtur. — Po çfarë do të dalë nga kjo? Ë? Nuk ka për të dalë asgjë e mirë, vallahi. Do të bëhemi qymyr të gjithë, i madh e i vogël. Dhe po m'u shkumbosën konakët e po m'u bënë tym ato pak bagëti që kam, ku do të kullotin pastaj kaq gojë të shtëpisë? Këtë ma shkoqit zotrote...

Kryetari nuk nxitoi t'i përgjigjej. Ndenji për disa çaste menduar, tundi kokën sikur fliste me vete dhe tha:

— Qenka puna, domethënë, për shtëpinë e për kataninë. Për këto qenka, jo për punë të vatanit. Xhaxha, të më falësh, po këto llafe më mirë të mos i kishte thënë fare. Kështu do të qe më mirë... për nder...

Djali i madh, u kollit, lëvizi nga vendi dhe nxitoi t'i dilte krah të atit.

— Puna nuk është aty, zoti Sabri, — tha duke shikuar kryetarin nën ato vetullat e tij të trasha e të ashpra. — Mos hidh baltë kot së koti, pa ia nxjerrë fundin llafit. Kur ka qenë koha, ne s'kemi pyetur fare për shtëpi e për katandi. Edhe tani u vëmë zjarrin të gjithave me dorën tonë, për pejamber. Më kupton? Edhe kokën nuk e kursejmë. Por jo kot, ama. Është gjynah... Ke për të parë se ne do të jemi të parët kur të vijë puna për gisht. Ke për të parë, — foli ai si me inat dhe vuri grushtin e tij të madh mbi qilimin e minderit, sikur kështu po u vinte vulë fjalëve të tij.

Ata e hidhnin fjalën dhe mburreshin për luftërat e kaluara, kur plaku kishte shkuar me burrat e fshatit kundër andartëve që ishin hedhur këtej kufirit...

Kjo bisedë e qetë dhe e shtruar, por gjithë inat të fshehur, si ata thëngijitë nën hi, vazhdoi kështu nga pasdrekja gjer natën vonë. Ne e kthyem dhe e vërtitëm, por nuk dolëm asgjëkundi. Ata mbetën në të tyren. Nuk e shtymë punën gjer në fund, me shpresë mos u mbushëj koka më vonë nga vetë lufta, që atëherë kishte marrë hov gjithandej. U ngritëm të iknim. Kryetari u ndal në mes të dhomës e deshi të thoshte edhe diçka, kur papandehur hyri Jemini. Djali kishte përgjuar të gjithë bisedën tonë. Unë e vura re se si ishte zverdhur në fytyrë dhe si i ndritnin sytë, sikur të ishte në ethe. Ai mbylli derën prapa tij, u mbështet në të, sikur deshi kështu të mos na linte të iknim nga shtëpia dhe iu drejtua të atit:

— Mos na shkëput nga fshati, baba, — tha me zë të dridhur dhe bëri me gisht nga ai, si për ta bërë përgjegjës për gjithçka që do të rridhte pas kësaj. — A nuk e shikon se janë ngritur të gjithë më këmbë?! — Në zërin e djalit kishte një notë kërcënimi dhe paralajmërimi në të njëjtën kohë. Edhe sot e kësaj dite, kur kujtoj fjalët e tij, rrëqethem.

Plaku, kur dëgjoji këto fjalë të të birit, ngriu në

vend, ngaqë i erdhën papritur. E vura re se iu skuqën sytë nga tërbimi.

— Po kjo ç'është tani?! Ç'është kjo... pizeveng! U ngritën këmbët t'i bien kokës... — Nuk ishte në vete. Tha edhe ca fjalë të tjera pa lidhje dhe, papandehur, e qëllloi me sa fuqi pati. — Shporru, qafir! — bërtiti me zë të ngjirur.

Ishte një gjë e rrallë në atë kohë të ngrihej më i vogli i shtëpisë e t'u kanosej kështu të mëdhenjve, si Jemini. Këto ishin ligje të lashta e të egra, që nuk kishte guxuar t'i shkelte pothuajse askush gjer atëherë. Vëllai i madh nuk e zgjati. E përfshiu Jeminin nga krahu, hapi derën dhe e vërviti jashtë.

S'ka gjë më fisnike sesa të përpiqesh ta shpëtosh njeriun. Por kjo është një fjalë goje. Njerëzit i tërheq prapa vargu i paragjykimeve, i interesave të ngushta, i përmban frika dhe forca e zakonit, që u janë ngulitur në shpirt si çengela e nuk i lëshojnë.

Kryetari i këshillit nuk kishte shkollë, por ishte me një barrë mend. Ai i kuptonte dobësitë e të tjerëve dhe e ndiente veten të lënduar që nuk po e sillnin dot në rrugë të mbarë këtë familje. Ne e kuptonim fare mirë se peshën kryesore, në këtë mes, e kishte plaku. Por ai ishte bërë gur dhe nuk luante nga e tija. Jemini kishte pasur të drejtë. Sado që dërguam njerëz edhe më vonë për t'i bindur, nuk nxorëm asgjë. Plaku ua priste fjalën me sëpatë. Duke e parë veten ngushtë, pas nja dy javësh, ai i mori tre djemtë dhe shkoï në mal, në kullotat e bagëtive, lart në Qafën e Shkozës, që ishte nja katër orë udhë në këmbë.

* * *

Atëherë ne bëmë përpjekjen e fundit. Dërguam Qazim Sejdinin, njërin nga partizanët më të vjetër të çetës, që e thirrëm në fshat pikërisht për këtë punë. Ky ishte njeri, të cilit i peshonte fjala dhe, veç kësaj, kohët e fu-